

Sygn. akt I PK 674/03

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 października 2004 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Hajn (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Andrzej Kijowski

SSN Maria Tyszel

Protokolant Anna Gryźniewska

w sprawie z powództwa Z.P.

przeciwko Starostwu Powiatowemu w C.

o przywrócenie do pracy i zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw

Publicznych w dniu 14 października 2004 r.,

kasacji powódki od wyroku Sądu Okręgowego Sądu Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w T.

z dnia 25 września 2003 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu - Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w T. do
ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powódka wniosła ostatecznie o przywrócenie jej do pracy na dotychczasowych warunkach w pozwanym Starostwie Powiatowym w C. oraz o wynagrodzenie za okres pozostawania bez pracy, tj. od 1 kwietnia 2002 r. do dnia podjęcia pracy, a także o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego.

Wyrokiem z 12 czerwca 2003 r. Sąd Rejonowy Sąd Pracy w C. przywrócił powódkę do pracy na poprzednich warunkach, zasądził od pozwanego na jej rzecz 26.361,90 zł brutto pod warunkiem zgłoszenia przez powódkę gotowości do pracy oraz zasądził od pozwanego na jej rzecz 6.200 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Sąd Rejonowy ustalił między innymi, że powódka była zatrudniona w Starostwie od 1 stycznia 1999 r. na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony na stanowisku inspektora ds. oświaty w Wydziale Spraw Społecznych. Do jej obowiązków należało prowadzenie spraw związanych z wykonywaniem obowiązków organu prowadzącego w zakresie sprawozdawczości statystycznej oraz kontrola wykonywania tego obowiązku przez szkoły i placówki oświatowe. W październiku 2000 r. powódka naruszyła swoje obowiązki pracownicze przez dopuszczenie do wysłania do Urzędu Statystycznego sprawozdań statystycznych S-02, zawierających błędne dane, co spowodowało obniżenie subwencji oświatowej dla powiatu o około 600 000 zł. Postępowanie powódki nie było umyślne. Równocześnie, sporządzając później wnioski o dotację z 1% rezerwy subwencji oświatowej, miała ona znaczący udział w odzyskaniu brakującej kwoty subwencji oświatowej. Powódka została ukarana przez starostę Z. B. nieprzyznaniem nagrody z okazji Dnia Pracownika Samorządowego, o czym powiadomił on pisemnie przewodniczącego Rady Powiatu C. oraz Komisję Rewizyjną Rady Powiatu C. W związku z tą sytuacją powódka w sierpniu 2001 r. złożyła wypowiedzenie umowy o pracę, które jednak po rozmowie ze starostą i za jego zgodą wycofała. Pod koniec października 2001 r. na posiedzeniu Rady Powiatu C. został zgłoszony wniosek o odwołanie Z. B. ze stanowiska starosty powiatu C.. Jeszcze przed złożeniem tego wniosku, od przełomu września i października 2001 r. krążyły plotki, że taki wniosek może zostać postawiony. W październiku 2001 r. grupa pracowników Starostwa, wśród których byli powódka i kierownik Wydziału Spraw Społecznych S. K.,

postanowiła powołać w Starostwie związek zawodowy. Idea taka pojawiła się już latem 2000 r. Głównym inicjatorem powołania związku był S. K. Impulsem, który przyspieszył realizację tego zamiaru były pogłoski o możliwości odwołania Z. B. i niebezpieczeństwo zwolnienia niektórych pracowników przez nowego starostę, którym zostałby wówczas dotychczasowy wicestarosta J. W. W dniu 27 listopada 2001 r. odbyło się pierwsze zebranie założycielskie związku zawodowego, a 30 listopada tego roku, na drugim zebraniu została podjęta uchwała o powołaniu Związku Zawodowego Pracowników Samorządowych Powiatu C., przyjęto statut związku i wybrano komitet założycielski, którego członkiem została powódka. W dniu 5 grudnia 2001 r. został odwołany ze stanowiska starosty Z. B., a jego obowiązki przejął J.W. Pismem z 20 grudnia 2001 r. starosta J. W. zwrócił się do Komitetu Założycielskiego Związku Zawodowego Pracowników Samorządowych Powiatu C. o wyrażenie zgody na rozwiązanie z powódką umowy o pracę z zachowaniem okresu wypowiedzenia. Komitet zgody takiej nie wyraził. Pomimo to 28 grudnia 2000 r. wręczono powódce wypowiedzenie umowy o pracę, podając jako jego przyczynę utratę zaufania do powódki.

W ocenie Sądu Rejonowego strona pozwana, wskazując w wypowiedzeniu w zbyt ogólny sposób przyczynę wypowiedzenia powódce umowy o pracę, naruszyła art. 30 § 4 k.p. Okoliczności naruszenia obowiązków pracowniczych przez powódkę nie pozwalają na uznanie jej przewinienia za ciężkie naruszenie obowiązków pracowniczych. Również fakt utworzenia w starostwie organizacji związkowej i wybór powódki do jej komitetu założycielskiego nie daje powodu do uznania sprzeczności roszczenia powódki z art. 8 k.p. Pomysł utworzenia organizacji związkowej nie pojawił się bowiem nagle, lecz istniał już od lata 2000 r. Ponieważ jednym z podstawowych zadań związku zawodowego jest obrona praw i interesów swoich członków wobec pracodawcy, to nie było niczym niezwykłym, że widząc niepewność swojej sytuacji pracowniczej w związku ze zmianą na stanowisku starosty, na osobę reprezentującą inną opcję polityczną niż dotychczasowy starosta, pracownicy postanowili przyspieszyć jego utworzenie. W tym stanie rzeczy Sąd Rejonowy uznał, że strona pozwana, wypowiadając powódce umowę o pracę bez wymaganej zgody komitetu założycielskiego związku zawodowego, naruszyła przepisy ustawy o związkach zawodowych, a tym samym przepisy o

wypowiadaniu umów o pracę, co dało powódce prawo do dochodzenia roszczeń z art. 45 § 1 k.p.

Apelację od powyższego wyroku wniósł pozwany. Sąd Okręgowy uznał, że jest ona zasadna w części dotyczącej roszczeń powódki o przywrócenie do pracy i zapłatę wynagrodzenia za czas pozostawania bez pracy, dzieląc przy tym wyłącznie te ustalenia Sądu Rejonowego, które doprowadziły do wniosku, że powódka naruszyła swoje obowiązki pracownicze. Zdaniem Sądu Okręgowego powódka wykazała rażące niedbalstwo w pierwszej fazie naruszenia swoich obowiązków oraz winę umyślną w swoich dalszych działaniach. Za błędne Sąd ten uznał również ustalenie Sądu Rejonowego, że powódka miała znaczący udział w odzyskaniu brakującej kwoty oraz, że pozwany naruszył art. 30 § 4 k.p. Pozwany w wypowiedzeniu wskazał przyczynę wypowiedzenia w postaci utraty zaufania i przyczyna ta była wystarczająco konkretna w świetle zarzutów znanych powódce wcześniej. Pracodawca dokonał jednak wypowiedzenia umowy, mimo że nie uzyskał koniecznej w tym przypadku zgody Komitetu Założycielskiego, naruszając w ten sposób art. 32 ustawy o związkach zawodowych, co spowodowało powstanie roszczeń powódki z art. 45 § 1 k.p. Żądanie powódki przywrócenia do pracy, Sąd Okręgowy uznał jednak za sprzeczne ze społeczno - gospodarczym przeznaczeniem prawa i zasadami współżycia społecznego. Dlatego też, na mocy art. 8 k.p. w związku z art. 477¹ § 2 k.p.c. zasądził odszkodowanie w miejsce przywrócenia powódki do pracy, motywując to dużą wagą przyczyny wypowiedzenia umowy i zawinieniem powódki, jak również utworzeniem związku zawodowego w celu stworzenia powódce szczególnej ochrony przed rozwiązaniem stosunku pracy.

W kasacji powódka zaskarżyła wyrok Sądu Okręgowego w całości zarzucając mu naruszenie prawa materialnego - art. 8 k.p., art. 30 § 4 w związku z art. 45 § 1 i § 3 i art. 47 k.p., art. 94 pkt 9 k.p., a także art. 32 ust. 1 i 3 ustawy o związkach zawodowych, przez ich błędną wykładnię i niezastosowanie. Ponadto skarżąca zarzuciła Sądowi Okręgowemu naruszenie przepisów postępowania - art. 233 § 1 w związku z art. 382 k.p.c. i art. 477¹ § 2 k.p.c., które mogły mieć wpływ na wynik sprawy. Wskazując na te naruszenia powódka wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez przywrócenie jej do pracy na dotychczasowych warunkach i

zasądzenie wynagrodzenia za cały okres pozostawania bez pracy, przy uwzględnieniu kosztów procesu wraz z kosztem zastępstwa prawnego za drugą instancję i postępowanie kasacyjne według norm obowiązujących, albo o uchylenie tego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji, przy uwzględnieniu kosztów postępowania kasacyjnego według norm obowiązujących, jako części kosztów.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Usprawiedliwiony okazał się zarzut naruszenia przez zaskarżony wyrok art. 382 k.p.c. Sąd Okręgowy przyjął prawie we wszystkich istotnych kwestiach ustalenia odmienne niż Sąd Rejonowy, nie prowadząc jednak w ogóle postępowania dowodowego. W związku z tym należy wskazać, że sąd drugiej instancji może wprawdzie zmienić ustalenia faktyczne stanowiące podstawę wydania wyroku sądu pierwszej instancji, bez przeprowadzenia postępowania dowodowego (zob. szczeg.: uchwała składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z 23 marca 1999 r., III CZP 59/98, mająca moc zasady prawnej, OSNC z 1999 r. z. 7-8, poz. 124), jednakże dopuszczalność dokonania takiej zmiany ustaleń podlega istotnym ograniczeniom. W powołanej wyżej uchwale powiększonego składu z 23 marca 1999 r. Sąd Najwyższy podkreślił, że zachować należy szczególną ostrożność w sferze dokonywania przez sąd drugiej instancji oceny zeznań świadka lub przesłuchania strony przeprowadzonych tylko przez sąd pierwszej instancji. W protokole nie zawsze można bowiem ująć wszystkie okoliczności towarzyszące wypowiedziom świadka (lub strony). Oparcie się przez sąd drugiej instancji na protokołach zeznań świadków lub przesłuchania stron oznacza dokonywanie ustaleń w warunkach odmiennych od tych, które stwarza postępowanie dowodowe realizowane zgodnie z zasadą bezpośredniości. Jest to szczególnie niewskazane wówczas, gdy prowadzi do dokonywania przez sąd drugiej instancji ustaleń odmiennych od poczynionych przez sąd niższej instancji. W takiej sytuacji należałoby wymagać od sądu drugiej instancji ostrożności. Tylko w razie jednoznacznej wymowy materiału dowodowego w postaci zeznań świadków (przesłuchania stron) i oczywistej błędności oceny tego materiału przez sąd

pierwszej instancji, uzasadniona i dopuszczalna jest zmiana przez sąd drugiej instancji ustaleń faktycznych, bez jednoczesnego poszerzenia tego materiału. Z tego względu w sytuacji, gdy sąd drugiej instancji, w wyniku zgłoszonych zarzutów, dochodzi do przekonania o nietrafności ustaleń faktycznych zawartych w zaskarżonym orzeczeniu, w pierwszej kolejności powinien rozpatrzyć potrzebę uzupełnienia omawianego materiału przez przeprowadzenie nowych dowodów lub ponowienie już przeprowadzonych dowodów, których ocena, dokonana przez sąd pierwszej instancji, wywołuje zastrzeżenia. Mając na uwadze przytoczone poglądy Sądu Najwyższego należy stwierdzić, że potrzeba uzupełnienia materiału dowodowego lub ponowienia już przeprowadzonych dowodów, jako przesłanka dopuszczalności zmiany przez sąd drugiej instancji ustaleń faktycznych stanowiących podstawę wydania wyroku sądu pierwszej instancji, występuje zwłaszcza w sytuacji, gdy, tak jak w niniejszej sprawie, sąd pierwszej instancji starannie i dokładnie wskazał podstawy przyjmowanych ustaleń oraz skrupulatnie wyjaśnił, dlaczego jednym z nich dał wiarę, a innym odmówił wiarygodności, a zebrany materiał dowodowy nie jest jednoznaczny i nie uzasadnia uznania oczywistej błędności jego oceny przez sąd pierwszej instancji.

Usprawiedliwiony okazał się również zarzut naruszenia art. 8 i art. 45 § 1 k.p. oraz art. 477¹ § 2 k. p. c. Zgodnie z ustalonym stanowiskiem Sądu Najwyższego wybrane przez pracownika na podstawie art. 45 § 1 k.p. roszczenie o przywrócenie do pracy może być uznane za sprzeczne ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa (art. 8 k.p.) i w jego miejsce sąd pracy może zasądzić odszkodowanie na podstawie art. 477¹ § 2 k.p.c. (np. wyroki Sądu Najwyższego z 27 lutego 1997 r., I PKN 17/97, OSNP 1997, nr 21, poz. 416; z 11 września 2001 r., I PKN 619/00, OSNP 2003, nr 16, poz. 376). Jednakże wskazana kompetencja sądu do uwzględnienia z urzędu na podstawie art. 477¹ § 2 k.p.c. alternatywnego roszczenia odszkodowawczego, ze względu na sprzeczność roszczenia o przywrócenie do pracy ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa (roszczenia) lub jego sprzeczność z zasadami współżycia społecznego, ma charakter wyjątkowy. Toteż przypadki korzystania przez sądy z tej kompetencji dotyczą najczęściej sytuacji, w których miało miejsce ciężkie naruszenie obowiązków pracowniczych przez zwolnionego z pracy działacza związkowego,

uzasadniające rozwiązanie z nim umowy o pracę na podstawie art. 52 § 1 k.p. Sąd Najwyższy dopuszcza jednak wyjątkowo korzystanie z tej kompetencji także w przypadkach rozwiązania umowy o pracę z działaczami związkowymi, którzy nie dopuścili się ciężkiego naruszenia obowiązków pracowniczych, lecz, pomimo to, wystąpienie przez nich z roszczeniem o przywrócenie do pracy może zostać ocenione jako nadużycie prawa podmiotowego w rozumieniu art. 8 k.p. Między innymi takie stanowisko Sąd Najwyższy zajął w powołanym wyżej wyroku z 27 lutego 1997 r. (I PKN 17/97), w którym stwierdził, że „utworzenie związku zawodowego w celu uzyskania szczególnej ochrony trwałości stosunku pracy przez pracowników, którzy wskutek restrukturyzacji pracodawcy otrzymali wypowiedzenie umów o pracę jest nadużyciem wolności związkowej i prowadzi do oceny, że roszczenie pracownika żądającego przywrócenia do pracy, który w ten sposób uzyskał szczególną ochronę z art. 32 ustawy o związkach zawodowych, jako sprzeczne ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa nie podlega ochronie”. Również w wyroku z 22 grudnia 1998 r. I PKN 509/98, OSNP 2000, nr 4, poz. 133, Sąd Najwyższy uznał, że postępowanie pracowników, którzy zostali wybrani do zarządu lub komisji rewizyjnej zakładowej organizacji związkowej, już po wypowiedzeniu umowy o pracę, wyłącznie w celu uzyskania w ten sposób ochrony stanowi wykorzystanie przepisu stwarzającego gwarancję wolności związkowych dla celu sprzecznego z istotą tej gwarancji i w konsekwencji - stosownie do art. 8 k.p. - nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony. Korzystanie przez sąd z omawianej kompetencji na podstawie zarzutu naruszenia wolności związkowych, np. utworzenia organizacji związkowej lub wyboru na stanowisko związkowe, w celu ochrony danej osoby przed rozwiązaniem stosunku pracy, musi być jednak wyjątkowo ostrożne i starannie uzasadnione. Należy bowiem zauważyć, że np. wybór pracownika do pełnienia funkcji związkowej, nawet w okresie biegnącego wypowiedzenia umowy o pracę, nie przesądza sam przez się o sprzeczności z zasadami współżycia społecznego lub społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa jego żądania przywrócenia do pracy, w przypadku naruszenia przez pracodawcę art. 32 ustawy o związkach zawodowych (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z 9 kwietnia 1998 r., I PKN 40/98 (OSNAP 1999 r. Nr 8, poz. 270; z 10 października 2003 r., I PK 259/02, niepubl.).

Sprzeczność taka wystąpi bowiem dopiero wówczas, gdy z okoliczności podjęcia takich działań wynika jasno, że ich głównym celem nie jest ochrona interesu zbiorowego pracowników, lecz ochrona indywidualnego interesu chronionej w ten sposób osoby.

W rozpoznawanej sprawie powódka nie została włączona w skład komitetu założycielskiego organizacji związkowej niespodziewanie, lecz była inicjatorką powołania związku już od lata 2000 r. i działała na rzecz jego utworzenia. Związek zawodowy w Starostwie Powiatowym powstał prawie na miesiąc przed wypowiedzeniem powódce umowy o pracę. W sierpniu 2001 r., w związku z sytuacją powstałą po naruszeniu przez powódkę obowiązków pracowniczych, powódka sama złożyła wypowiedzenie umowy o pracę, lecz cofnęła je po rozmowie ze Starostą i za jego zgodą. W tych okolicznościach przyjęcie przez Sąd Okręgowy, że żądanie powódki przywrócenia jej do pracy było sprzeczne ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa i zasadami współżycia społecznego w rozumieniu art. 8 k.p. wymaga ponownego rozważenia.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 393¹³ § 1 k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego - na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 393¹⁹ k.p.c.